

Qerim LITA & Sabit SYLA

EMIGRACIONI SHQIPTAR NGA KOSOVA NË EVROPËN PERËNDIMORE (1965-1981)

Abstrakt:

Emigracioni shqiptar në Evropën Perëndimore gjatë periudhës 1965-1981 përbën një fenomen të rëndësishëm dhe kompleks në historinë bashkëkohore të shqiptarëve. Në këtë periudhë, emigracioni u karakterizua nga faktorë të ndryshëm ekonomikë, politikë dhe socialë. Kjo periudhë përfshin edhe vitet e tensioneve politike në Jugosllavi, duke përfshirë përpjekjet për liri dhe njohje të të drejtave të shqiptarëve, sidomos në Kosovë. Emigrantët shqiptarë, të organizuar në mënyrë të vetëdijshme, luajtën një rol aktiv në promovimin dhe sensibilizimin e çështjeve kombëtare dhe sociale. Sensibilizimi i komuniteteve emigrante dhe përpjekjet e tyre për të mbajtur lidhjet me atdheun kanë qenë thelbësore në formësimin e identitetit kolektiv dhe në nxitjen e ndryshimeve të mëvonshme në rajon. Në këtë drejtim, do të nxirren në pah arritjet dhe sfidat me të cilat përballeshin emigrantët, si dhe mënyrat se si ata organizoheshin dhe vepronin për të mbrojtur identitetin e tyre dhe për të ndikuar në zhvillimet politike në vendlindje. Për më tepër, do të trajtohen dhe pengesat me të cilat u përballën, duke ofruar një kuptim më të thellë të dinamikave në një kontekst historik dhe politik të ndërlikuar. Rëndësia e kësaj kumtese qëndron në faktin se ajo evidenton një periudhë kyçe të historisë së emigracionit shqiptar, ku emigrimi nuk ishte vetëm një akt ekonomik, por edhe një formë e rezistencës dhe angazhimit politik jashtë vendit. Studimi synon të analizojë gjithashtu dimensionet e ndryshme të këtij fenomeni, sfidat dhe sukseset, duke ofruar bazë për studime të mëtejshme mbi rolin e mërgates në organizimin e shqiptarëve jashtë vendit.

Fjalë kyçe: Emigracioni shqiptar, Kosova, Evropa Perëndimore, mërgata shqiptare, angazhimi politik.

Emigracioni shqiptar nga Kosova i vendosur në shtetet e Evropës Perëndimore, pati një rol të rëndësishëm në sensibilizimin e çështjes së pazgjidhur shqiptare në Jugosllavi në përgjithësi, e të Kosovës në veçanti. Sipas burimeve të kohës, në shtetet e Evropës Perëndimore, deri në vitin

1981, ishin vendosur rreth 120.000 shqiptarë nga Kosova¹. Numri më i madh i tyre ishte vendosur në Republikën Federale të Gjermanisë, Belgjikë, Austri, Zvicër dhe në shtetet Skandinave. Ky emigracion, sipas kohës së vendosjes së saj, ndahej në dy grupime: grupimi i parë i vendosur menjëherë pas përfundimit të Luftës së Dytë Botërore, e cila ndryshe njihet si “emigracioni politik shqiptar” dhe, grupimi i dytë, i vendosur për shkaqe ekonomike, pas vitit 1965, e që njihet si emigracioni ekonomik, apo siç njihet zyrtarisht nga ish-regjimi komunist jugosllav, përkatësisht ai kosovar: “punëtorë me punë të përkohshme në botën e jashtme”². Shumica e punëtorëve nga Kosova ishin të punësuar në ndërtimtari, në industrinë përpunuese dhe në veprimtarinë shërbyese dhe kryesisht me strukturë kualifikuese e arsimore më të ulët³.

Ky emigracion i fundit, pas vitit 1968 organizohej nëpërmjet Entit të Shërbimit Krahinor të Inkuadrimit. Në atë kohë nga Kosova filloi emigrimi masiv i përkohshëm ekonomik për në botën e jashtme. Motivet themelore të emigrimit ishin: mundësitë e vogla të sistemimit në punë në veprimtaritë jobujqësore, rritja e dendësisë agrare, teprica e fuqisë puntore, por edhe diskriminimi në politikën e punësimit që u bëhej shqiptarëve etj⁴.

Deri në vitet 70 të shekullit XX, nuk pati ndonjë evidencë të saktë për këtë pjesë të emigracionit. Në analizën e hartuar më 25 mars 1970 nga Komiteti Krahinor i Lidhjes së Komunistëve të Kosovës, në shtetet perëndimore punonin gjithsej 12.000 punëtorë nga Kosova, prej të cilëve vetëm në RF të Gjermanisë 7.576. Shumicë e këtyre punëtorëve ishin të moshës së re, përkatësisht 73% prej tyre ishin të moshës nga 18 -35 vjeç.⁵Duke e përshtatur aktivitetin dhe qëndrimin politik të këtyre punëtorëve, në analizë vihet në

¹ Arkivi i Ministrisë për Evropën dhe Punët e Jashtme (mëtej: AMEPJ), viti 1960, dosja 963, Drejtoria e IV, Sektori i Kosoves, Informacion, “Emigracioni kosovar në Evropën Perëndimore”, Mirosh Sako, Tiranë më, 7. IX .1981.

² Agjencioni Shtetëror i Arkivave të Kosovës (mëtej: ASHAK), Fondi: KK i LK të Kosovës, kutia 306 (fondi nuk është i rregulluar dhe i sistemuar), Informatë e Prokurës së Komitetit Krahinor të LK të Kosovës, mbi situatën ideopolitike në mesin e të punësuarve shqiptarë në botën e jashtme, Prishtinë, qershor, 1983.

³ Po aty.

⁴ AMEPJ, viti 1960, dosja 963, Drejtoria e IV, Sektori i Kosoves, Informacion, “Emigracioni kosovar në Evropën Perëndimore”, Mirosh Sako, Tiranë më, 7. IX .1981.

⁵ ASHAK, F. KK i LK të Kosovës (fondi nuk është i rregulluar dhe i sistemuar), Detyrat ideopolitike të LK të Kosovës në luftën kundër disa dukunive dhe formave të veprimtarisë antikeverisëse dhe antisocialiste, Prishtinë, 25 mars 1970; Qerim Lita, Problemi shqiptar në RP(S) të Maqedonisë 1944-1974, përmbledhje dokumentesh, vëllimi 5, dokumenti 281, f.70-102, Logos-A, Shkup, 2018.

dukje se për shkak “angazhimit të pamjaftueshëm” të enteve për inkuadrim në punë dhe të organeve të tjera rreth përgatitjes së këtyre punëtorëve, si dhe “interesimit shumë të madh të shërbimeve informative, qarqeve emigrante e të tjera, ndodh që në disa punëtorë të realizohet ndikimi i propagandës së jashtme” të drejtuar kundër sistemit “vetëqeverisës” jugosllav dhe kundër “integritetit të Jugosllavisë”.⁶

“...Ka patur raste, thuhet më tej në analizë, sidomos në Austri dhe Belgjikë, kur ambasadat e Shqipërisë kanë shpërndarë në radhët e punëtorëve tanë literaturë, në të cilën glorifikohet socializmi në Shqipëri dhe sulmohet Jugosllavia...Në Gjermaninë Perëndimore ka ndodhur që emigrantëve shqiptarë u ka dhënë disa flamuj të Shqipërisë së paraluluftës⁷. Veç kësaj, nën ndikimin e qarqeve emigrante (çetnike e balliste) janë shënuar raste të ashpërsimit të marrëdhënieve në mes të punëtorëve të kombësisë shqiptare dhe serbe, kështu që ka ndodhur që ata të ndahen në mes vedi dhe të mos banojnë bashkë...”⁸

Ndërkohë, në regjistrimin që u bë më 31 shkurt 1971, nga Kosova ishin evidentuar gjithsej 24.361 punëtorë. Ndërsa, ky numër sipas regjistrimit të vitit 1981, ishte 26.612. Nga ana tjetër, Prokura⁹ e Komitetit Krahinor të LK të Kosovës, vlerësonte se numri i punëtorëve të përkohshëm në botën e jashtme ishte 31.033, prej tyre në Republikën Federale të Gjermanisë 23.881, në Zvicër, 4.164, në Francë 1.956 dhe 1.022 në shtetet tjera. Ky numër, siç bënte me dije Prokura në fjalë, ishte shumë më i madh, për shkak se në Zvicër, Austri e në shtete të tjera, për çdo vit nga Kosova angazhoheshin nga 15-20 mijë punëtorë sezonal në bujqësi, ndërtimtari¹⁰ etj.

Numri i “punëtorëve me punë të përkohshme në botën e jashtme” nga Kosova, sipas gazetës “Rilindja”, ishte shumë më i madh se sa tregonin statistikat zyrtare. Gjithnjë sipas kësaj gazete, vetëm në Bavarinë e Veriut punonin 26.000 shqiptarë nga Kosova, në Bavarinë e Jugut rreth 5.000, në Mynyh rreth 1.000, në Rosenhajm rreth 500, në Keln rreth 500, Nurburg 200, në Rajn Vestfalisë 800, ndërsa punëtorë të përkohshëm nga Kosova kishte

⁶ ASHAK, F. KK i LK të Kosovës (fondi nuk është i rregulluar dhe i sistemuar), Detyrat ideopolitike të LK të Kosovës në luftën kundër disa dukunive dhe formave të veprimtarisë antiqeverisëse dhe antisocialiste, Prishtinë, 25 mars 1970

⁷ Flamurin kombëtar pa simbolin e komunizmit.

⁸ Po aty.

⁹ Organ i besueshëm i Kryesisë së Komitetit Krahinor të LK të Kosovës, që e vëzhgonte veprimtarinë e mërgatës politike dhe ekonomike shqiptare në Botën e Jashtme, apo thënë ndryshe, “Shërbimi Informativ Partiak”.

¹⁰ Qerim Lita, Çështja shqiptare në RSFJ 1981-1990, SH.H.SH.M., Shkup, 2014, f. 258.

edhe në qytetet të tjera të Gjermanisë, si: Shtutgard, Hamburg, Dortmund, Kasel, Kajzerslauten, Ojakirshen, Bohum etj. Në Zvicër punonin 13.000 shqiptarë nga Kosova, pjesa më e madhe e tyre puntorë sezonalë. Ata ishin të vendosur kryesisht në qytetet Bernë, Thun, Cyrih, Olten etj. Në Austri punonin rreth 4.500 vetë, kryesisht në qytetet Vjenë, Linz, Salsburg dhe Grac. Në Francë, banonin dhe punonin rreth 13.000 shqiptarë, të ardhur kryesisht pas emigrimit të parë nga Turqia, të cilët ishin vendosur kryesisht në Paris dhe rrethinë. Përveç tyre, atje pati edhe rreth 2.000 punëtorë të përkohshëm nga Kosova. Në Belgjikë pati rreth 5.000 shqiptarë nga Kosova, të vendosur kryesisht në qytetet Bruksel, Namyr etj¹¹.

Tubimi i këtij emigracioni bëhej kryesisht përmes klubeve. Klubi i parë i punëtorëve shqiptarë nga Kosova u krijua në dhjetor të vitit 1977, në Mynih me emrin “Rilindja”. Për formimin e këtij klubi shqiptar, gazeta “Rilindja”, më 20 janar 1979 ndër të tjerave shkruante: *“Më 12 dhjetor të vitit 1977, me iniciativën e Hajdar Domit, punëtor i inkuadruar përkohësisht në Mynhen të RF të Gjermanisë, e me përkrahjen e të gjithë punëtorëve tanë që punojnë në këtë qytet, u formua klubi Rilindja, që tash ka më se 100 anëtarë kosovarë që punojnë në këtë qytet të Perëndimit...”*¹². Në kuadër të këtij klubi qe formuar seksioni muzikor, i cili në radhët e veta pati mbi 30 anëtarë aktivë, me të cilin udhëhiqte Ferat Qerimi; seksioni letrar me të cilin udhëhiqte Çelë Tahiraj dhe Xhemail Bardhi si dhe seksioni i shahut dhe i futbollit¹³.

Më vonë sidomos gjatë viteve 1978 dhe 1979 u krijuan edhe klube të tjera si “25 maji” në Paris, “Rilindja” në Lill të Francës; “Emin Duraku” në Dyseldorf, “Jugosllavija” në Bruksel¹⁴. Me nismën e këtyre klubeve, SHKA “Kastriotët” nga Ferizaj, gjatë muajit maj të vitit 1979, mbajtën disa koncerte në Paris, Lill të Francës, Dyseldorf dhe Munih të Gjermanisë dhe në Bruksel të Belgjikës, në të cilat u shfaqën solistë të njohur si: Nazmie Hoxha, Faton Bakolli, Adifete Dolloshi, Islam Tahiri, Fitim Bytyçi¹⁵ etj.

Këto klube, vepronin në kuadrin e bashkësisë së klubeve jugosllave. Si të tilla ata mbanin lidhje të vazhdueshme me përfaqësitë diplomatike jugosllave në vendet përkatëse. Qëllimi i funksionimit të tyre, siç theksohet në një dokument të Komitetit Krahinor për Marrëdhënie me Jashtë, ishte

¹¹ “Rilindja”, 14 qershor 1981, f. 7.

¹² Selim Selmanaj, “Jeta kulturore e punonjësve tanë në Botën e Jashtme”, “Rilindja”, Prishtinë, 20 janar 1979, f. 11.

¹³ Po aty.

¹⁴ Rexhep Rifati, “Prezantim i denjë për respekt”, “Rilindja”, Prishtinë, 15 maj 1979, f. 8.

¹⁵ Po aty.

*“afirmimi i formës së aksionit kolektiv në kultivimin e kulturës kombëtare, ruajtjen e identitetit kombëtar..., përmbushjen e nevojave më të ndryshme të punëtorëve dhe familjeve të tyre, si dhe mjediset gjithnjë e më të rëndësishme përmes së cilave zhvillohen marrëdhëniet miqësore me qytetarët vendas dhe me punëtorët tjerë të huaj”*¹⁶. Klubet e punëtorëve shqiptarë nga Kosova, mbanin emra të ndonjë partizani të rënë gjatë LDB-së, të ndonjë gazeta nga Kosova, apo të veprimtarëve nga Kosova, si p.sh. “Emin Duraku”, “Abdullah Krashnica”, “Zenel Hajdini”, “Rilindja”, “Hasan Prishtina”, “Bajram Curri”¹⁷ etj. Secili klub pati kryesinë dhe kryetarin e vet si p.sh.: Nebih Rekaj, ishte kryetar i klubit “Emin Duraku”, Pjetër Coli- kryetar i klubit “Jehona” dhe Agim Palloshku, nënkryetar i këtij klubi, Hajdar Domi – kryetar i klubit “Rilindja”, Çelë Tahiraj, Ferhat Qerimi, Xhemal Bardhi, këta të fundit drejtonin seksionet e këtij klubi; Hajredin Hajredini, Tal Ozdan, Met Neziraj, Beqir Kuqi (punonjës i Radio Beogradit në Berlinin Perëndimor) të cilët drejtojnë klubin “Boro e Ramiz” në këtë qytet etj.¹⁸

Deri në mesin e vitit 1981 qenë krijuar rreth 21 klube dhe 8 seksione shqiptare nga Kosova, të cilët vepronin në kuadër të klubeve jugosllave¹⁹, ku vetëm në RFGJ pati 12 të tilla, siç ishin: “Rilindja” në Muni, “Hasan Prishtina”, në Shtutgard, “Jeta e Re” në Frankfurt, “Përparimi” në Keln, “Zejnel Ajdini”, në Abstad, “Jehona” në Nurrberg, “Emin Duraku” në Dyseldorf, “Kosova” në Hamburg, “Sharr” në Dortmund, “Kosova” në Belifeld, “Trepça”, në rrethinën e Shtutgardit dhe “Bajram Curri”. Përveçse në Gjermanin Perëndimore, klube qenë formuar edhe në këto shtete të Evropës Perëndimore: Austri: “Kosova” në Linsë, “Bora e Ramizi” në Salzburg, “Emin Duraku” në Vjenë; Francë: “Rilindja” në Paris, klubi i punëtorëve shqiptarë nga Kosova në Lill; Zvicër: “Përparimi” në Cyrih; Suedi: “Kosova” në Mallme; Belgjikë: “Përparimi”, Bruksel, “Abdullah Krashnica”, Namyr²⁰.

¹⁶ ASHAK, F. Komiteti Krahinor për Marrëdhënie me Jashtë (fondi nuk është i rregulluar dhe i sistemuar), Informacija o položaju naših radnika na privremenom radu u inostranstvu, Prishtinë, viti 1984.

¹⁷ Po aty.

¹⁸ AMEPJ, V.1981, D. 963, Tiranë më, 7. IX .1981, Informacion- Emigracioni kosovar në Europën Perëndimore.

¹⁹ ASHAK, F. KK. I LK të Kosovës, kut. 306.

²⁰ ASHAK, F. Sekretariati Krahinor për Marrëdhënie me Jashtë (fondi nuk është i rregulluar dhe i sistemuar), Informacija Pokrajinskog sekretarijata za odnose sa stranstvom SAP Kosova o dopuni informacije o stanju aktivnostima medju našim gradjanima albanske narodnosti na privremenom radu u inostranstvu u Zapadno-evropskim zemljama, Prishtinë, 08.04.1982.

Duhet theksuar se Këshlli Ekzekutiv i Kuvendit të Kosovës, në korrik të vitit 1977, e solli “Programin për masat dhe aksionin për zbatimin e politikës aktive të punësimit dhe të kthimit gradual të punëtorëve nga bota e jashtme dhe punësimi i tyre”²¹. Mirëpo, ky program ngeli vetëm në letër, pa patur asnjë rezultat konkretë. Ndërkohë, në vitin 1979, Kuvendi Federativ i RSFJ-së, solli Ligjin për mbrojtjen e qytetarëve të RSFJ-së me punë të përkohshme në botën e jashtme. Sipas këtij ligji, rregullohej jo vetëm mbrojtja e drejtpërdrejtë e qytetarit që gjendej me punë të përkohshme në vende të huaja, por edhe kushtet që duhej plotësuar paraprakisht. Gjithashtu, Ligji parashihte mbrojtjen e anëtarëve të familjeve të tyre, si dhe mbrojtjen konkrete, në rast të kthimit të punëtorëve, ku si detyrim primar i shtetit ishte punësimi i menjëhershëm i tyre.²²

Federata e atëhershme jugosllave, krahas ambasadave, në shtetet e Evropës Perëndimore kishte hapur numër të madh të konsullatave, ku vetëm në Gjermani vepronin tetë të tilla: Diseldorf, Dortmund, Shtutgard, Frajburg, Mynih, Hanover, Frankfurt dhe Hamburg.²³ Përmes këtyre zyrave diplomatike jugosllave, klubeve shqiptare nga Kosova u dërgohej rregullisht gazeta “Rilindja” si dhe material tjetër propagandistik. Ndër aktivitetet që zhvilloheshin në këto klube, duhet veçuar edhe organizimin e mësimit plotësues në gjuhën amtare, i cili zakonisht zhvillohej gjatë fundjavës. Shkolla e parë e tillë ishte shkolla “Naim Frashëri, e cila u hap në vitin 1978 në Belgjikë, në kuadër të së cilës ishin përfshirë 240 nxënës shqiptarë. Shkolla të tilla qenë hapur edhe në shtetet tjera të Evropës Perëndimore. Kështu, në RF të Gjermanisë shkollat për mësim plotësues qenë hapur në ato qytete ku numri i fëmijëve të punëtorëve të përkohshëm shqiptarë ishte relativisht i madh, si: Frankfurt me 30 nxënës, Mynih, Shtutgard, Kajzerslauten, Ojkskirshen, Hamburg, Nurenberg, Dortmund, Kasel, Rosenhajm²⁴. Në këto shkolla qenë angazhuar rreth 20 mësues shqiptarë nga Kosova. Ndryshe nga Belgjika ku këto shkolla ishin hapur në ambientet e shkollave belge, në RF të Gjermanisë ato qenë hapur në ambientet e klubeve shqiptare.

²¹ *ASHAK*, F.KK i LK të Kosovës, k. 306 (fondi nuk është i rregulluar dhe i sistemuar), Informacija o položaju naših radnika na privremenom radu u inostranstvu, Prishtinë, viti 1984.

²² “Ligje të reja për gastarbajterët”, “Rilindja”, 20 mars 1979, f. 6.

²³ *ASHAK*, F. Sekretariati Krahinor për Marrëdhënie me Jashtë (fondi nuk është i rregulluar dhe i sistemuar), Informacija Pokrajinskog sekretarijata za odnose sa stranstvom SAP Kosova o dopuni informacije o stanju aktivnostima medju našim gradjanima albanske narodnosti na privremenom radu u inostranstvu u Zapadno-evropskim zemljama, Prishtinë, 08.04.1982.

²⁴ “Rilindja”, Prishtinë 12.VII.1979, f. 8.

Në tetor të vitit 1979, u hap një shkollë shqipe në Frankfurt, në të cilën, ishin përfshirë për mësim plotësues një herë në javë mbi tridhjetë fëmijë të punëtorëve të përkohshëm shqiptarë nga Kosova. Për hapjen e kësaj shkolle, ishte angazhuar konsulli i Jugosllavisë, Enver Gashi. Në hapjen solemne të shkollës, krahas konsullit Gashi, kanë marrë pjesë edhe shkrimtarë nga Kosova: Nazmi Rrahmani, Rexhep Hoxha dhe Mirko Gashi. “Hapja e shkollës shqipe në Frankfurt, pa mëdyshje, shënon edhe një sukses në përpjekjet që po bëhen në RF të Gjermanisë që të përfshihen sa më shumë fëmijë tanë në shkollat e tilla plotësuese. Deri më tash punkte të suksesshme janë krijuar në Munihi, Shtutgard, Kajzerslauten, Ojkskirshen dhe në Hamburg. Pritet që së shpejti të hapen edhe në disa qendra tjera, si në Nyrnberg, Dortmund e Kasel, ku numri i punëtorëve tanë është i madh”²⁵.

Në vitin 1978 një shkollë e mësimit plotësues u hap edhe në Lill të Francës me 20 nxënës, të cilët mësonin në shkollat fillore dhe të mesme. Gazetari Rexhep Rifati, në një shkrim të tij të botuar më 11 qershor 1979 në gazetën “Rilindja”, e përshkruan gjendjen e emigrantëve shqiptarë në këtë qytet francez, shumica e të cilëve ishin nga Kosova, ku ndër të tjerave ai e përshkruan gëzimin e madh të prindërve shqiptarë, pasi në atë qytet gjatë vitit 1978 qe hapur mësimi plotësues për nxënësit shqiptarë. “Që të arrihen të gjitha këto suksese, shkuan R. Rifati, që një grusht kosovarësh të tregojnë identitetin e përkatësisë në zemër të Francës, ndikoi sidomos klubi i posaformuar ‘Rilindja’, i cili, ndonëse s’ka kushte normale për punë, tregon aktivitet të shumënduartë...”. Sipas tij, ndihmesë të madhe për ringjalljen e punës së këtij klubi kishte dhënë, veçanërisht konsulli në Paris, Hilmi Zhitija, i cili shpesh herë i vizitonte shqiptarët e atij qyteti, si dhe Sekretariati Krahinor për Informata, i cili e ka dërguar përfaqësuesin e vet, “Ibrahim Kadriun, në këtë qytet, e i cili ndihmoi që tash e tutje ‘Rilindja’ dhe botimet tjera të gjenden më shpesh në duart e bashkatdhetarëve tanë...”²⁶.

Shkolla për mësim plotësues janë hapur edhe në vënde të tjera ku numri i shqiptarëve nga Kosova me punë të përkoheshme ishte i konsiderueshëm. Mësimi në këto shkolla zhvillohej një herë në javë. Kryesisht zhvillohej mësimi i lëndës së gjuhës shqipe, historisë, gjeografisë etj. Kështu p.sh. në Belgjikë mësimi zhvillohej në ditën e premte, të shtunën dhe të djelën²⁷, në Frankfurt ditën e premte, etj.²⁸. Megjithatë këto shkolla nuk arrinin ta përfshinin e gjithë

²⁵ J. Buxhovi, “U hap shkolla në gjuhën shqipe”, “Rilindja”, 15 tetor 1979, f. 7.

²⁶ “Rilindja” Prishtinë 11.VI.1979, f. 6

²⁷ “Rilindja” Prishtinë 3.V.1981, f. 9.

²⁸ J. Buxhovi, “U hap shkolla..”, “Rilindja”, 15 tetor 1979, f. 7.

numrin e fëmijëve të emigracionit shqiptar në botën e jashtme. Shkaku kryesor ishte numri i pakët i mësuesve dhe mungesa e lokaleve dhe bazës material në ndonjë vend si RF të Gjermanisë, ku pati edhe pengesa ligjore. Në këtë vend nuk lejohej të hapen shkolla për mesim plotësues në gjuhën amtare pa siguruar një minimum të nxënësve, që ligji e përcaktonte 15 vetë. Pikërisht ky përkufizim ligjor, ishte shkaku kryesor që mos të përfshihen të gjithë fëmijët shqiptarë në shkollat me mesim plotësues, ku ata duhej të merrnin “njohuri nga gjuha amtare dhe histori-geografi”.²⁹

Përveç klubeve, vepronin edhe disa organizata politike si: Besëlidhja Shqiptare, me qendër në Denzdorf të RF të Gjermanisë, me kryetar Emin Fasliu³⁰. Kjo organizatë politike, është formuar mbi bazë të marrëveshjes së arritur më 16 gusht 1972³¹ midis “Organizatës Nacional Demokratike Shqiptare - e krijuar në vitin 1944; Votra Kosovare Nacional Demokratike Shqiptare - e krijuar në vitin 1954; Grupimi Shqiptarë nga Maqedonia - i krijuar në vitin 1956: Grupi Demokraik Indipendent - që është themeluar në vitin 1946 në Prizren dhe Veteranët e Luftës dhe Rezistenca Malësore - e themeluar në vitin 1947.”³² Përveç Besëlidhjes Shqiptare, vepronin edhe disa organizata dhe grupime politike si: Lidhja e Vardarit, me qendër në Marsej, me kryetar Alinafi Hoxha³³, Ismail Qemali, me qendër në Bruksel, kryetar i së cilës ishte atdhetari i shquar shqiptar, Vebi Ibrahim³⁴, Rrezistenca Kosovare në krye me Enver Hadrin, Riza Arifin, Ramiz Zekollin, Ramadan Gashin, Hasan Zhubin etj, selia e së cilës ishte në Bruksel³⁵.

Në fillim të vitit 1976, me nismën e dy udhëheqësve të Lidhjes Kosovare, Prof. Luan Gashit dhe hafiz Jusuf Azemit, u bë një përpjekje për krijimin e një platforme të vetme politike të mërgatës shqiptare, në shtetet e Evropës Perëndimore. Lidhur me këtë nismë, burimet e UDB-së jugosllave në mënyrë

²⁹ Jusuf Buxhovi “Gastarbajterët e rinj pa perspektive”, “Rilindja”, 7 shkurt 1979, f. 4

³⁰ “Besa Shqiptare”, botim i veçantë i Besëlidhjes Kombëtare Demokratike Shqiptare në Kosovën e Robnueme, Viti -I-, 28 Nandor 1973, Nr. 1.

³¹ “Kanunorja e Besëlidhjes Kombëtare Demokratike Shqiptare e aprovuar nga Kuvendi i parë, i mbajtur më 16 gusht 1972 në Vushtëri.

³² *Државенархивна Република Македонија* (mëtej: *ДАРМ*), 1.185.Пов. бр. 380, Београд, 8.7.1977, Vështrimi i Sekretariatit Federativ për Punë të Jashtme të Jugosllavisë, mbi veprimtaritë më të reja të emigracionit politik shqiptar.

³³ *ДАРМ.Ф.185.Пов.Бр.557,,* Vështrim i shërbimit sekret të UDB-së maqedonase, përmes së cilit përshkruhet aktiviteti i suksesshëm i bashkëpunëtorit “Sllavni”, Shkup, 15 nëntor 1976.

³⁴ Lidhja Kosovare në SHBA dhe Jusuf Azemi, *Dokumente sekrete jugosllave (1971-1990)*, *Shih*: Qerim Lita, dok. nr.35, Shkup, 2015, f. 125-129.

³⁵ *Po aty*, dok. nr. 52, f. 163-168.

të vazhdueshme informonin për vizitat e shpeshta të këtyre dy personaliteteve të shquara të nacionalizms shqiptare, në qendrat më të rëndësishme evropiane: Bruksel, Paris, Kopenhagë, Kajzerslautern, Romë, Vjenë, Stokholm etj, ku siç vihej në dukje, krahas takimeve të rregullta me degët e Lidhjes Kosovare, mbanin takime të shumta me krerët më me ndikim të organizatave politike shqiptare në Evropë, siç ishin: Abaz Ermenji, Vasil Antoni, Muharrem Bajraktari, Vebi Ibrahim, Alinafi Hoxha, Ditar Kurtshi, Hasan Zhubi, Qazim Prodani, Emin Fasliu, Halim Selmani e shumë të tjerë. Natyrisht, qëllimi i këtyre takimeve ishte bashkërendimi i aktiviteteve të emigracionit politik shqiptar në ShBA me pjesën tjetër që vepronte në shtetet e Evropës Perëndimore dhe në Republikën e Turqisë. Më 16 prill 1976, Sekretariati Federativ për Punë të Jashtme i RSFJ-së, njoftonte se emigracioni politik shqiptar në vendet evropiane e tejoqeanike “bën përpjekje konstante”, për bashkim dhe krijimin e një “qendre të vetme që do të udhëhiqte me aktivitetet e emigracionit për çlirimin e Kosovës”. Ndërkohë edhe UDB-ja jugosllave, më 7 maj 1976 informonte, se në muajin prill të vitit 1976, në Bruksel ishte mbajtur një mbledhje me pjesëmarrje të përfaqësuesve të ONDSH-së, Lidhjes së Vardarit, Ballit Kombëtar, Legalitetit dhe Heroizms Shqiptare, në të cilën pjesëmarrësit kishin sjellë konkluzione me përmbajtjen si vijon: *“Vazhdimi i përpjekjeve dhe i iniciativave për krijimin e frontit të përbashkët të mbarë organizatave shqiptare në emigracion në luftën e përbashkët për Shqipërinë Etnike;- Dhënie të ndihmave gjithëpërfshirëse dhe të llojllojshme nga emigracioni, të shqiptarëve që gjenden nën robërinë sllave e sllavo-ortodokse; - Qasja kah përgatitja për organizimin e demonstratave në Bruksel, Paris etj, lidhur me gjykimin e grupit patriotët shqiptarë në Prishtinë.”*³⁶ Po ky shërbim, më 3 tetor 1977, njoftonte për vizitën e Jusuf Azemit në Bruksel dhe takimet e tij me personalitetet drejtuese të organizatave politike shqiptare, si: Muharrem Bajraktari, Vebi Ibrahim, Tosum Dollani, Gjergj Prifti, Shefki Xhelili, Halim Selmani e tjerë. Në këto takime, siç bëhet e ditur nga njoftimi i mësipërm, ishte arritur marrëveshje dhe pajtueshmëri e plotë për aktivitete dhe manifestime të përbashkëta të mbarë organizatave politike shqiptare në mërgim, kundër politikës jugosllave, të cilat: *“do të përbëhen nga shkrime dhe dërgime të letrave, promemorieve dhe materialeve tjera deri te pjesëmarrësit e OSBE-së dhe personaliteteve të tjera, si edhe organizimin e demonstratave në më shumë vende në mesin e të cilave edhe në Belgjikë”*³⁷.

³⁶ ДАРМ.1.185.Д. 14840, Procesi gjyqësor i zhvilluar në Prishtinë kundër Adem Demaçit dhe grupit të tij.

³⁷ Po aty, Д.8076, Raport nga njësia për sigurimin shtetëror Kumanovë, dërguar SRPB të

Kjo nismë, siç do të shohim në vazhdim, për fat të keq nuk do të realizohet, falë disa elementeve “shqip-folëse”, të cilët duke u thirrur në “emër të atdhetarizmit shqiptar”, fillimisht u përfshinë brenda organizatave politike shqiptare që vepronin në shtetet e Evropës Perëndimore”, që më pas, përmes shpifjeve dhe trillimeve, arritën të mbjellin urrejtje e mosbesim tek krerët më të lartë të organizatave politike, deri në ato përmasa saqë sollën deri te shpërbërja e së ekzistuarit të disave prej tyre. Shembull konkret është rasti i Organizatës Kosovare Revolucionare Nacional Demokratike Shqiptare - OKRNDSh, themelimi i së cilës erdhi në sajë të bashkimit të tre organizatave politike shqiptare: Lidhja e Vardarit, Besëlidhja Shqiptare dhe Ismail Qemali. Lidhur me këtë, konsullata jugosllave në Bruksel, njoftonte Sekretariatit Federativ për Punë të Jashtme të Jugosllavisë: *“Nga data 25 tetor e deri më 31 dhjetor 1976, grupimi i emigrantit Vebi Ibrahimimi në Bruksel ka mbajtur shtatë mbledhje konsultative, në të cilat kanë dominuar çështjet: Bashkimi i tre grupeve, Lidhja e Vardarit, Ismail Qemali dhe Besa Shqiptare dhe ndërmarrja e masave kundër RSFJ-së, nëpërmjet rrugës së organizimit të demonstratave para përfaqësive tona KD³⁸, informimin e Kombeve të Bashkuara dhe shtetet në Këshillin e Sigurimit me gjendjen e rëndë të shqiptarëve në Jugosllavi. Më 28 nëntor është arritur pajtueshmëri për bashkimin e grupeve të sipërpërmendura në një organizatë, me emër të përbashkët Mbrojtja e Shqipërisë Etnike, selia e së cilës do të ishte në Francë (Paris ose Marsejë), në krye me Alinafi Hoxhën. Aktin për krijimin e organizatës së vetme e kanë nënshkruar për Lidhjen e Vardarit, Alinafi Hoxha, për Ismail Qemali, Vebi Ibrahimimi dhe për Besëlidhjen Shqiptare, Emin Kastrioti (Fazliun).”³⁹*

Ky bashkim rrodhi pikërisht në sajë të angazhimit të vazhdueshëm të drejtuesve të Lidhjes Kosovare, për unifikimin e aktiviteteve e të veprimtarisë së mërgatës shqiptare në botën e jashtme. Mirëpo, UDB-ja jugosllave, përmes mekanizmave të veta, arriti të fusë brenda kësaj organizate disa bashkëpunëtorë shumë të besueshëm, si: “Sllavni”, “Kalif”, “Karamboll”, “Xhebaj”⁴⁰ etj., të cilët në koordinim dhe bashkëpunim të përhershëm me pjesëtarët e shërbimit

RSM-së, mbi njohuritë më të reja rreth aktivitetit politik të Jusuf Azemit në Bruksel, marrë nga bashkëpunëtori “Sllavni”, Kumanovë, 3 tetor 1977.

³⁸ Konsullore-Diplomatike.

³⁹ ДАРМ, 1.185.Пов.92,Брисел, 18.02.1977 год., Informatë e Konsullatës jugosllave në Bruksel, mbi formimin e Organizatës Mbrojtja e Shqipërisë Etnike.

⁴⁰ Lidhja Kosovare në SHBA dhe Jusuf Azemi, *Dokumente sekrete jugosllave (1971-1990)*..., dok. nr. 31, 35, 37.

në fjalë, arritën që brenda tre muajsh të krijojnë antagonizma aq të thella, midis kryetarit të OKRNDSH-së, Alinafi Hoxha, dhe sekretarit Emin Fasliut, saqë ky i fundit pas 5 muajsh organizoi kongres të jashtëzakonshëm, në të cilin u përjashtua nga organizata Alinafi Hoxha, duke e akuzuar atë, se: “është bashkëpunëtor i UDB-së Jugosllave”. Rol të veçantë, në shpartallimin e OKRNDSH-së, luajti bashkëpunëtori me nofkën “Sllavni”, për të cilin në një material sekret botur në vitin 1979, nga Drejtoria e Sigurimit Shtetëror të RS të Maqedonisë, veç tjerash thuhej: “...Gjithnjë e më shumë duke i përforcuar pozicionet e veta në relacion me Vebi Ibrahimit, Reis Ali Hoxhën dhe me anëtarësinë në Belgjikë në momentin e dhënë ‘Sllavni’ drejtpërsëdrejti apo nëpërmjet personave tjerë, në mënyrë shumë të shkathtë, e fillon ‘lojën’ e tij e cila së shpejti rezulton me paraqitjen e mospajtimeve, dyshimeve, urrejtjes personale, akuzave reciproke, madje edhe ballafaqimeve fizike në punktin e organizatës në Bruksel. Aksioni i tij dhe veprimi nga pozitat tjera të shërbimit bëri që gjendja të ashpërsohet, kryhen ndryshime të shpeshta në udhëheqësi e ngjashëm, që në përmasa të mëdha e pamundësoi përpjekjen e Vebi Ibrahimit në planin e konsolidimit dhe intensifikimin e aktiviteteve armiqësore. Krahës kësaj arrin të pasivizojë dhe përfitojë një numër personash të cilët në fazën e themelimit të degës dalloheshin për nga aktiviteti dhe ‘mbanin’ poste të caktuara, njëkohësisht duke i shfrytëzuar edhe për thellimin e përçarjes dhe si informator të tij. Nxiti pakënaqësinë e anëtarësisë ndaj Vebi Ibrahimit dhe mbolli dyshimet e para ndërmjet tij dhe Reis Ali Hoxhës...”⁴¹

Me shpërthimin e demonstratave studentore, mars-prill 1981 në Kosovë, Sekretariati Krahinor për Marrëdhënie me Jashtë, dërgoi në Zvicër një delegacion nën udhëheqjen e Sherafedin Sylejmanit, për ta parë gjendjen dhe disponimin e mërgatës shqiptare, në radhë të parë, të punëtorëve shqiptarë nga Kosova me punë të përkohshme në atë shtet. Ai në Zvicër qëndroi nga data 22 -26 prill 1981, me ç’rast, në bashkëpunim me ambasadën jugosllave në Bern dhe konsullatën e saj në Cyrih, mbajti takime me klubet shqiptare edhe atë: klubi “1 maji” në Cyrih, klubi “Vllazërimi” në periferi të Bernit dhe klubi i punëtorëve jugosllavë - seksioni i punëtorëve shqiptarë “Përparimi” në Cyrih.⁴² Në këto takime, siç thekson në raportin e Sh. Sylejmanit, nga ana

⁴¹ ДАРМ, 1.185.Д.282, Скопје, април 1979 год., Material sekret i përgatitur nga Sekretariati Republikan për Punë të Brendshme të RS të Maqedonisë, lidhur me seminarin e mbajtur më 16-27 prill 1979 në Beograd.

⁴² ASHAK, F. Sekretariati Krahinor për Marrëdhënie me Jashtë (fondi nuk është i rregulluar dhe i sistemuar, Sherafedin Sylejmani, Raporti mbi vizitën dhe kuvendimet me punëtorët e inkuadruar përkohësisht në Zvicër, Prishtinë, 28 prill 1981.

pjesëmarrësëve dhe diskutuesve shqiptarë, ishin parashtruar shumë pyetje, disa si më të rëndësishme po i paraqesim në vazhdim:

“Pse është përdorë forca dhe policia serbe në shuarjen e demonstratave dhe a është e vërtetë se janë shëmtuar studentet shqiptarë?”

Pse i kanë rrahur studentët pas hyrjes së tyre në konvikte të studentëve?

A dihet struktura e të burgosurve, do të thotë a ka në mesin e të burgosurve nga kombësitë e tjera?

A është e vërtetë se të burgosurit janë dërguar në burgjet jashtë Kosovës dhe pse?

Pse nuk po ndërmirren masa të ngjashme kundër serbëve dhe malazezëve, të cilët po shprehin shovinizmin?

Pse janë përdorë tanket dhe ushtria në shuarjen e demonstratave?

Pse nuk publikohen emrat e të vrarëve dhe të plagosurve?

Cilat ishin parullat e demonstratave në ditën e parë, më 11 mars 1981 dhe pse këto demonstrata u përsëritën edhe më vonë?

Pse demonstratat u organizuan m’u në Kosovë, e jo në ndonjë vend tjetër?

A do të publikohet lista e të burgosurve?

A ka të burgosur nga Ferizaji?

Pse shqiptarëve, përfaqësuesve të mbrojtjes territoriale u jepen pushkë pa predha?...etj”⁴³.

Po ky sekretariat, në informatën kushtuar “gjendjes dhe aktivitetit në mesin e qytetarëve të kombësisë shqiptare me punë të përkohshme në botën e jashtme”, bënte me dije se pas shpërthimit të demonstratave në Kosovë “veprimtaria e emigracionit armiqësor” veçanërisht ajo shqiptare, ka ardhur dukshëm në shprehje. Sipas këtij sekretariati, pjesëtarë të “grupimeve të ndryshme armiqësore nga radhët e qytetarëve tanë të kombësisë shqiptare” me punë të përkohshme në botën e jashtme në vendet e Evropës Perëndimore, në “bashkëpunim me emigracionin politik nga RPS e Shqipërisë dhe me emigracionin ustash”, i janë qasur organizimit “të demonstratave, aksioneve terroriste, shkaktojnë zjarre në përfaqësitë tona dhe në klubet e qytetarëve tanë, kryejnë atentate ndaj përfaqësive tona diplomatike etj...”⁴⁴. Në vazhdim të informatës thuhej se nga harku kohor korrik-dhjetor 1981, në vendet e

⁴³ Po aty.

⁴⁴ Po aty, Informacija o stanju i aktivnostima medju našim gradjanima albanske narodnosti na privremenom radu u inostranstvu- Ovaj deo Informacije je pripremljen na osnovu depeša jugoslovenskih DKP primljenih u periodu od jula do decembra 1981 godine (Kjo pjesë e Informatës është përgatitur mbi bazën e radiogrameve të PDK-ve jugosllave të pranura në periudhën kohore korrik-dhjetor 1981).

Evropës Perëndimore, janë mbajtur demonstrata antijugosllave në këty qytete: Bruksel, Cyrh, Bern, Gjeneve, Munih, Shtutgard, Bon, Kelln, Dyselldorf, Frankfurt, Stokholm, Mallme, Paris dhe Londër⁴⁵.

Përveç demonstratave, siç bënë të ditur informata në fjalë, aktiviteti i mërgatës shqiptare, ishte përqendruar, krahas “marrjes së klubeve ekzistuese të qytetarëve tanë të kombësisë shqiptare me punë në botën e jashtme”, edhe në formimin e klubeve të veçanta shqiptare, në pamundësimin e mbajtjes së koncerteve nga Jugosllavia “qasjes provokative dhe shfrytëzimit të llojeve më të ndryshme të metodave të frikësimit, që nuk ka ngelur pa pasoja...”⁴⁶. Në vazhdim të informatës, përcillen njoftimet e ambasadave dhe të konsullatave jugosllave nga vendet e ndryshme të Evropës Perëndimore, lidhur me aktivitetin siç thuhet “të emigracionit armiqësor shqiptar”, që me këtë rast po i referohemi, njoftimit të ambasadës jugosllave në Bon, e cila duke e përshkruar një takim të përfaqësuesve shoqëror-politik nga Kosova me klubin “Rilindja” në Munih, thekson për sa më poshtë vijon:

“...Me rastin e takimit të punëtorëve shoqëror-politik nga Kosova me anëtarët e Klubit ‘Rilindja’ (kanë marrë pjesë rreth 120 qytetarë të kombësisë shqiptare), elementet armiqësore janë organizuar dhe janë shfaqur në mënyrë agresive nga pozitat nacionaliste. Kur kryetari i Klubit ‘Rilindja’ e përshëndeti tubimin dhe fjalën ia dha përfaqësuesit nga Kosova, njëri nga provokatorët u çua në këmb dhe kërkoi nga tubimi të mbaj një minutë heshtje për dëshmorët e rënë në Kosovë. Kët gjest e përcollën edhe disa të tjerë – me thirrjen urdhëruese ‘Çohuni’!...”⁴⁷.

Burimet diplomatike dhe partiake jugosllave të kohës, ofrojnë të dhëna të shumta për veprimtarinë e mërgatës shqiptare në vendet perëndimore. Kështu sipas një raporti të Prokurës së KQ të LKJ-së, merret vesh se brenda harkut kohor prill 1981 shtator 1982, nga ana e organizatave të ndryshme shqiptare në Perëndim ishin organizuar 40 demonstrata, në të cilën kanë marrë pjesë rreth 130 mijë qytetarë.⁴⁸ Më tej raporti vinte në dukje se krahas organizimit të demonstratave, emigracioni shqiptar, përpiquej që në “kuadër të demokracisë borgjeze të shteteve Perëndimore evropiane dhe me ndihmën e forcave të caktuara reaksionare” të paraqitet si opozitë demokratike, me qëllim “të internacionalizimit të çështjes së Kosovës” dhe në mbrojtjen e të drejtave

⁴⁵ Po aty.

⁴⁶ Po aty.

⁴⁷ Po aty.

⁴⁸ ДАМ.1.427.469.85/857-879, Строго Повељиво - Председништво CKSKJ - опунумоџство за делатност SK у веџи са привреџиним радом наџић грађјана у иноџранство.

njerëzore.⁴⁹ Ndryshimi i kursit politik të emigracionit shqiptar, përkatësisht kalimi nga “grupe të vogla ilegale”, në organizata masive dhe publike, për udhëheqjen komuniste jugosllave, kishte ardhur me “sugjerimin e disa shërbimeve dhe qarqeve” demokratike Perëndimore, të cilët tek emigracioni shqiptar, e shihte alternativën e ardhshme demokratike në Kosovë, e cila “duhej të lidhej me kundërshtarët e brendshëm të regjimit komunist”, të cilët siç theksohej “dëshirojnë të organizohen si alternativë të Lidhjes së Komunistëve”⁵⁰. Sipas botëkuptimeve të tyre “perëndimi dhe lindja përpiqen t’i krijojnë celulat e tyre” në Jugosllavi, të cilat do të veprojnë në linjën “e destabilizimit të sistemit vetëqeverisës socialist dhe vendosjen e rregullimit burokratik-dogmatik-borgjez”. Një konstatim të tillë udhëheqja jugosllave e shihte në faktin se “në kuadër të fushatës për të drejtat e njeriut në Jugosllavi”, në disa vende Perëndimore, ishin themeluar komitete, këshilla dhe liga, ndërsa “mbështetje u japin edhe disa organizata ndërkombëtare”. Mundësimi i publicitetit “të pjesëtarëve të kësaj kategorie” për udhëheqjen jugosllave, përbënin thelbësore të mbështetjes nga ana e faktorit ndërkombëtar.⁵¹

Për sa më sipër, shihet qartë se veprimtaria politike dhe organizative e emigracionit shqiptar në përgjithësi, e nga Kosova në veçanti, jehoi pozitivisht në sensibilizimin e çështjes së Kosovës, dhe përmes fakteve të pakontestueshme për dhunën dhe terrorin jugosllav mbi popullsinë shqiptare, në tërësi e diskreditoi politikën e rrejshme të autoriteteve komuniste të Beogradit, për gjoja “barazinë e plotë” të popullit shqiptar në atë federatë. Si rrjedhojë e këtij realiteti, Kryesia e RSFJ-së, hartoi një rregullore sekrete, e cila parashihte që nëpër ambasada, misione diplomatike, konsullata të përgjithshme dhe konsullata të RSFJ-së, të themelohen të ashtuquajtra “këshilla për vetëmbrojtje shoqërore”. Në të përshkruheshin në mënyrë të detajuar kompetencat e këtyre këshillave, disa prej të cilave po i paraqesim në vijim:

“-vlerëson gjendjen dhe problemet e vetëmbrojtjes shoqërore në mesin e qytetarëve, veçanërisht në pikëpamjen e ndikimit negativ të vendeve të huaja, shërbimeve sekrete, emigracionit armiqësor;

- përcakton planin e aktivitetit të vetëmbrojtjes shoqërore;

⁴⁹ По ату.

⁵⁰ ДАРМ.1.1326.13/1-25, Извршен совет на Собранието на СР Македонија, Строго Доверливо, Актуелната меѓународна ситуација и политичко безбедносната положба на СФРЈ со посебен осврт на одразот на состојбите во непосредно соседство на СР Македонија.

⁵¹ По ату.

- harmonizon informimin e ndërsjellët të drejtuesve për vetëmbrojtje shoqërore në territorin e tyre;

- inicion aftësimin e aktivistëve të cilët udhëheqin me klubet e qytetarëve në diasporë me detyra të caktuara të vetëmbrojtjes shoqërore në mënyrë dhe forma të mundshme në kushtet e mjediseve të huaja;

- propozon masa dhe aksione konkrete për përforcimin e vetëmbrojtjes shoqërore të qytetarëve tanë jashtë vendit....etj.”⁵².

E njëjta kryesi, në mbledhjen e saj të mbajtur më 23 shtator 1981, solli “Konkluzionet dhe qëndrimet për detyrat e mëtutjeshme në zgjidhjen e problemeve politike e të sigurisë në KSA të Kosovës”, ku në pikën gjashtë, paragrafi dy dhe tre thuhej:

“Gjithashtu, duke i pasur parasysh kërcënimet e shpeshtuara të emigracionit ekstrem, veçanërisht të atij kroat dhe shqiptar, se do t’i sulmojnë aeroplanat tanë e ngjashëm, nevojitet të sigurohet prania e përhershme e pjesëtarëve të organeve për punë të brendshme me mjetet për komunikacion publik (aeroplana, trena, anije), me qëllim që t’u tërhiqet vëmendja për përpjekjen eventuale të diversionit. Për këtë qëllim duhet shfrytëzuar autorizimi ligjor dhe të arrihet marrëveshje me organizatat e bashkuara punuese. Këshilli Federativ për mbrojtje të rregullimit kushtetues veçmas do ta shqyrtojë çështjen aktuale lidhur me mbrojtjen e përfaqësive tona diplomatike, konsullore dhe ekonomike dhe përfaqësuesit në botën e jashtme si dhe qytetarët tanë të cilët për arsye të ndryshme qëndrojnë në botën e jashtme”⁵³.

Veprimtaria politike e emigracionit shqiptar në botën Perëndimore, sipas një dokumenti diplomatik jugosllav ndahej në dy grupime të veçanta. Në grupimin e parë merrnin pjesë organizatat politike të krijuara menjëherë pas LDB-së si: Balli Kombëtar, Lëvizja e Legalitetit, Lidhja Kosovare, Lidhja II e Prizrenit, Beslidhja Shqiptare dhe disa organizata dhe grupime më të vogla politike. Angazhimi i të gjitha këtyre organizatave politike të emigracionit shqiptar, sipas dokumentit ishte në “përmbysjen e regjimit komunist në Shqipëri dhe në Jugosllavi” si dhe në krijimin e Shqipërisë në kufijtë e saj etnik, dhe se ata që nga fillimi kanë hasur në mbështetje të fuqishme “nga disa qarqe Perëndimore” të cilat, siç thuhet “në përputhje me interesat e tyre strategjike të blloqeve dhe të interesave tjera të ngushta” qenë orientuar në shfrytëzimin e emigracionit armiqësor shqiptar. Në këtë proces,

⁵² ДАРМ.1.427.464.48/1060-1067,

⁵³ Arhiv Slovenije (më tej AS), 1589, Dogotki na Kosovu marec-april 1981, Konkluzionet dhe Qëndrimet lidhur me detyrat e mëtutjeshme për zgjidhjen e problemeve politike e të sigurisë në KSA të Kosovës, Beograd, 23 shtator 1981.

vazhdon dokumenti, me mbështetjen e shërbimit informativ amerikan, në vitin 1962 në Nju Jork u ripërtri Lidhja e Prizrenit, me qëllim që nëpërmjet saj të aktivizhet emigracioni shqiptar nga Kosova, dhe se me aktivizimin e “Lidhjes së Prizrenit” dhe të “Lidhjes Kosovare”, erdhi deri te grumbullimi masiv i nacionalistëve dhe irredentistëve shqiptarë dhe “veprimtaria e tyre antijugosllave filloi të realizohet thuajse kudo ku ekzistonte kombësia shqiptare me prejardhje nga Jugosllavia”⁵⁴.

Grupimin e dytë e përbënin organizatat politike të krijuara nga mërgimtarët e gjeneratës më të re, përkatësisht nga punëtorët me punë të përkoheshme në botën e jashtme, aktiviteti i të cilëve kishte filluar gjatë viteve shtatëdhjeta të shekullit XX dhe pas shpërthimit të demonstratave të vitit 1981 në Kosovë. Këto organizata ishin pjesë thelbësore e veprimtarisë ilegale të shqiptarëve që kërkonin të mbrojnë dhe afirmojnë të drejtat kombëtare në Jugosllavi. Gjatë kësaj periudhe, shumë nga organizatorët dhe iniciatorët e kësaj veprimtarie u detyruan të emigrojnë nga Kosova dhe trojet tjera shqiptare nën Jugosllavi. Ata ndërtuan një rrjet të gjerë lidhjesh mes mërgates në Evropën Perëndimore, duke vazhduar aktivitetin politik dhe organizativ jashtë vendit dhe duke pasuruar lëvizjen kombëtare me energji të reja.⁵⁵

Pas shpërthimit të demonstratave të vitit 1981 në Kosovë, në qendrat më të rëndësishme Perëndimore u organizuan dhjetëra demonstrata kundër dhunës dhe terrorit nga forcat jugosllave ndaj popullsisë shqiptare në përgjithësi në Kosovë, e në veçanti ndaj rinisë studentore. Bartës të kësaj veprimtarie ishin: Jusuf Gërvalla, Enver Hadri, Emin Fasliu, Ramiz Zekolli, Luan Gashi, Jusuf Azemi, Isak Guta, Asim Sopi, Besim Rexha e shumë të tjerë. Falë veprimtarisë së tyre, shumë klube të shqiptarëve me punë të përkohshme në botën e jashtme, nga të ashtuquajtura “jugosllave” u shndërruan në klube shqiptare, si në Dyseldorf, Gjenevë, Dortmund, Billefeld, Cyrih, Bruksel, Paris, Berlin etj.

⁵⁴ ДАРМ.1.1326.12/1-39, Savezni sekretariat za inostrane postove, Str. Pov. Br. 54/1, 24 february 1984 godine, Neki aspekti delovanja neprijateljske emigracije prema SFRJ u kontekstu savremenih medjunarodnih odnosa.

⁵⁵ Po aty.

Përfundime

Studimi i emigracionit shqiptar në Evropën Perëndimore gjatë viteve 1965-1981 tregon se ky fenomen përfaqëson një ndër dimensionet kyçe të rezistencës politike, kulturore dhe shoqërore ndaj regjimit jugosllav dhe politikave të tij represive në Kosovë dhe në viset e tjera shqiptare. Emigracioni nuk ishte vetëm një lëvizje demografike për arsye ekonomike apo sociale, por edhe një formë e vetëdijshme e mobilizimit politik dhe ndërgjegjësimit kolektiv për çështjen kombëtare. Në këtë drejtim, organizatat e emigrantëve shqiptarë luajtën një rol të pazëvendësueshëm në sensibilizimin e komuniteteve shqiptare dhe opinionit publik perëndimor për sfidat dhe padrejtësitë që përballeshin shqiptarët në ish-Jugosllavi. Përmes veprimtarive politike, kulturore dhe mediatike, arritën të ndërtonin ura komunikimi dhe solidariteti mes mërgatës dhe atdheut, duke kontribuar në ruajtjen e identitetit kombëtar dhe promovimin e kauzës shqiptare në arenën ndërkombëtare. Megjithatë, aktivitetet e tyre nuk kaluan pa sfida të mëdha, përfshirë sulmet dhe infiltrimet e agjenturave jugosllave, të cilat tentuan të dëmtonin dhe desinformonin këto rrjete. Rezistenca ndaj këtyre presioneve tregon jo vetëm vendosmërinë e organizimeve shqiptare jashtë vendit, por edhe rëndësinë e madhe që i jepenin sensibilizimit dhe organizimit të vazhdueshëm për të drejtat kombëtare. Në këtë mënyrë, emigracioni shqiptar i kësaj periudhe paraqitet si një faktor kyç në zhvillimin e vetëdijes politike dhe kombëtare, duke ndikuar në përshpejtimin e proceseve që më vonë do të çonin në ndryshimet e mëdha politike dhe shoqërore në rajon. Përmes aktiviteteve të tyre, emigrantët shqiptarë demonstruan se sensibilizimi dhe mobilizimi i diasporës janë mjete të fuqishme në luftën për drejtësi dhe barazi, dhe kjo përvojë mbetet një model i rëndësishëm për lëvizjet kombëtare dhe politike në kushtet e sfidave të mëdha historike.

